

برآورد اثر مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی بردرآمدهای گمرکی دولت*

دکتر علی محمودی** محمد حسن زاده***

بازارچه‌های مرزی / مبادلات خارجی / مبادلات مرزی

چکیده

هدف این مقاله ارزیابی و تجزیه و تحلیل اثرات مبادله از طریق بازارچه‌های مرزی بردرآمدهای گمرکی دولت طی دوره زمانی ۸۰-۱۳۷۳ است. در راستای تحقیق و ارزیابی این مهم اثر متغیرهای تأثیرگذار بر درآمدهای گمرکی دولت از نوع حجم واردات، نرخ تعرفه و نرخ سود بازرگانی به تفاوت در تجارت خارجی و مبادله از طریق بازارچه‌های مرزی کشور مورد آزمون قرار گرفته است. نتایج بررسی نشان می‌دهد که اگر واردات کل کشور به میزان یک درصد افزایش یابد، این افزایش با توجه به اینکه از کانال‌های رسمی یا از طریق بازارچه‌های مرزی وارد کشور شود، می‌تواند اثرات متفاوتی را بر روی درآمدهای گمرکی دولت پدید آورد.

* این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی (بررسی ساختار مبادلاتی بازارچه‌های مرزی و نقش آنها در بازرگانی و اقتصاد مناطق مرزنشین) می‌باشد که با سرمایه مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی به انجام رسیده است. جا دارد که از آقایان باقر درویشی و داوود چراغی که به ترتیب هر یک در تهیه این مقاله سهمی دارند تشکر نمایم.

** استاد دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران و پژوهشگر ارشد مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

*** پژوهشگر مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

مقدمه

درآمدهای گمرکی (مالیات بر واردات) و گاهی (مالیات بر صادرات)، سهم بالایی از کل درآمدهای مالیاتی دولت‌ها را تشکیل می‌دهد. عمده ترین اهداف تعریف شده در اخذ مالیات (از واردات) کسب درآمد برای دولت‌ها، ایجاد اشتغال، پشتیبانی از صنایع نوپا و بالاخره سالم سازی بازار داخلی را می‌توان نام برد.

تحقق همه این امور گرچه همیشه ممکن نیست، ولی قدر مسلم آن است که اتخاذ سیاست‌های گمرکی (بر واردات و صادرات)، در بسیاری از کشورها با اهمیت تلقی شده و نوعی منبع درآمد ثابت برای دولت‌ها محسوب می‌شود. بدیهی است که هر گونه تغییر احتمالی در حقوق و عوارض گمرکی، ممکن است با تغییرات جدی در سطح درآمدهای دولت همراه باشد. و به همین دلیل است که در کشورهایی نظیر ایران که بخش عمده‌ای از هزینه‌های خود را از فروش منابع طبیعی (تک محصولی) تأمین می‌کند، انجام اقدامات جدی به منظور حفظ و حراست از سهم این نوع درآمدها در کل درآمدهای دولت بسیار ضروری است. چنانکه طی سالهای ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ به ترتیب ۲۶ و ۲۴ درصد درآمدهای مالیاتی دولت جمهوری اسلامی از طریق مالیات بر واردات تأمین شده است.^۱

لکن علیرغم اهمیت و سهم بالای درآمدهای گمرکی (مالیات بر واردات) در حوزه درآمدهای مالیاتی دولت که به عنوان یکی از منابع تأمین مخارج دولت بعد از بخش نفت مطرح می‌باشد، در سالهای اخیر (۸۰-۱۳۷۳)، شاهد نوعی ورود کالا از کانال مبادلات مرزی بوده‌ایم که به دلیل معافیت‌های قانونی و یا تعلق تخفیفات ویژه در حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی، و عدم پرداخت عوارض کالاهای ورودی توسط واردکنندگان حقیقی و یا حقوقی این کالاها^۲، سهمی از درآمدهای مالیاتی دولت تأمین

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، درآمدهای اقتصادی سالهای ۱۳۷۹ و ۱۳۷۸.

۲. معافیت‌های قانونی و تخفیفات بازارچه‌های مرزی:

۱- حذف حق ثبت سفارش (۲۷۵ ریال به ازاء هر دلار از ارزش کالاهای وارداتی)

۲- تخفیف ۲۰ الی ۳۰ درصدی در سود بازرگانی (بر حسب مورد) ←

نمی‌شده است.^۱

۱. مروری بر تاریخچه، اهداف و عملکرد مبادلات مرزی

طبیعت منزوی و غیر حاصلخیز مناطق مرزنشین بخصوص در عرصه‌های کوهستانی و بیابانی ایران که همواره دلیل موجه برای توسعه فقر و بی‌ثباتی جمعیت در این مناطق بوده، دولت‌های وقت را بر آن می‌داشته است که تسهیلاتی برای این مناطق منظور نمایند. در سالهای ۱۳۳۱، ۱۳۴۴ و ۱۳۴۸، اگر چه مبادلات مرزی در قالب یک لایحه قانونی در قانون مبادلات مرزی ایران مستتر شده، لکن استفاده مرزنشینان از مفاد این قانون بدلیل محدودیت‌های مالی و عدم آگاهی به اصول بازرگانی خارجی تا سالهای بعد از انقلاب به تعویق افتاد. در پی محدودیت‌های اقتصادی ناشی از جنگ تحمیلی و محاصره اقتصادی که مشخصاً بر عرصه بازرگانی و اقتصادی کشور اثر می‌گذاشت، از سال ۱۳۷۳ مبادلات مرزی در قالب بازارچه‌های مرزی و تعاونی‌های مرزنشینی رونق یافت و صدور کالاهای غیر نفتی مزیت‌دار و ورود کالاهای مورد نیاز مرزنشینان در دستور کار این واحدها قرار گرفت. در اهداف اولیه ایجاد مبادلات مرزی (بازارچه‌ها و تعاونی‌های مرزنشینی)، همانگونه که در منابع رسمی^۲ آمده (ارتقاء بخشیدن به سطح زندگی اقتصادی - اجتماعی مردم مرزنشین،

→ ۳- محدود نمودن سقف مبادلات (واردات و صادرات) بخصوص برای بازارچه‌های امنیتی

۴- مجوز داشتن برای واردات کلیه اقلام کالاها (مجاز، مجاز مشروط و ممنوع‌الورود مشروط برحسب نسبت ارزش تخصیص یافته)

۵- مجاز بودن اقلام قابل ورود بازارچه‌های مرزی از کلیه مبادی گمرکی کشور

۶- مجاز بودن صادرات اقلامی که نیاز به پیمان سپاری ارزی ندارند بصورت نامحدود و خارج از سقف ارزی

۷- معافیت از ۰/۰۵ در هزار کار مزد

۸- معاف بودن از پیمان سپاری و هزینه‌های بانکی

۹- امکان واردات بدون ثبت سفارش با فرصت ۸ ماهه

۱. مراجعه شود به آیین‌نامه اجرایی بازارچه‌های مرزی، مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۱

۲. مراجعه شود به آیین‌نامه اجرایی بازارچه‌های مرزی، مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۱

ایجاد اشتغال سالم، تأمین درآمدهای مشروع و قانونی برای مرزنشینان و کاهش قاچاق) بوده است.

در تدوین آئین‌نامه مبادلات مرزی و تبصره‌های پیوستی آن^۱، اگر چه رعایت کامل قوانین و مقررات صادرات و واردات کشور رعایت شده، لکن با توسعه روز افزون مبادلات مرزی و ظهور تمایلات خوش‌بینانه برای تبدیل این واحدها به کانون‌های کلان تجاری در سطح مناطق آزاد، جنبه‌های مالی و حقوقی مبادلات مرزی و تأثیر بخشی آن بر بازرگانی رسمی کشور به دست فراموشی سپرده شده است. در مقطع سالهای ۸۰-۱۳۷۳، مروری در کارنامه عملکرد ۴۳ بازارچه مرزی فعال و غیر فعال (جدول شماره ۱) نشان می‌دهد که افزایش کمی بازارچه‌های مرزی و سهمیه ارزی متعلق به آنها در شرایطی صورت می‌گیرد که در بازرگانی رسمی کشور نرخ تعرفه واردات به کالاها و خدمات همواره با افزایش نرخ متوسط موزون تعرفه^۲ از ۹/۸ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۳۷/۶ درصد در سال ۱۳۸۰ تغییر یافته است. بدیهی است که طی این مدت، روند افزایشی درآمد دولت به مأخذ مالیات بر واردات نیز همزمان از ۹۵۰ میلیارد ریال (۱۳۷۰) به ۱۱۶۳۵ میلیارد ریال (۱۳۸۰) بالغ شده است. طی این دوره، سهم درآمدهای مالیات بر واردات از کل درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم دولت نیز همچنان افزایش داشته و از ۶۹/۵ درصد سال ۱۳۷۰ به ۷۳/۶ درصد سال ۱۳۸۰ رسیده است. در حالیکه، طی همین دوره، سهم مالیات بر واردات از کل درآمدهای مالیاتی دولت کاهش داشته و از ۳۴/۴ درصد سال ۱۳۷۰ به ۲۵/۴۱ درصد سال ۱۳۸۰ تغییر یافته است. (جدول شماره ۲)

۱. مدرس مطلق (۱۳۷۷)

۲.
$$\text{نرخ متوسط موزون تعرفه} = \frac{\text{مالیات بر واردات}}{\text{کل ارزش واردات}} \times ۱۰۰$$

جدول شماره ۱- مقایسه عملکرد بازارچه‌های مرزی نسبت به بازرگانی رسمی کشور
۱۳۷۳-۸۰

ارقام به میلیون دلار

سال	تعداد بازارچه مرزی تاسیس شده	سقف سهمیه ارزی تعلق یافته	مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی				مبادلات از طریق بازرگانی رسمی کشور			
			کل	صادرات	واردات	نرخ رشد درصد	کل	صادرات	واردات	نرخ رشد به درصد
۱۳۷۳	۶	۱۴۷	۵۴/۶	۲۴/۳	۳۰/۳	-	۱۷۴۴۸	۴۸۳۱	۱۲۶۱۷	-
۱۳۷۴	۱	۱۵۷	۲/۵	۱/۸	۰/۷	-۹۵۰/۴	۱۶۰۳۱	۳۲۵۷	۱۲۷۴۴	-۸/۱۲
۱۳۷۵	۵	۲۵۷	۳۳/۴	۱۸	۱۵/۴	۱۲۳۶	۱۸۱۰۹	۳۱۲۰	۱۴۹۸۹	۱۲/۹۶
۱۳۷۶	۴	۲۹۷	۱۸۳/۳	۱۰۸/۳	۷۵	۴۴۸/۸	۱۷۰۳۳	۲۹۱۰	۱۴۱۲۳	-۵/۹۴
۱۳۷۷	۹	۳۹۷	۲۲۳/۲	۱۴۳/۹	۷۹/۳	۲۱/۷۶	۱۷۴۷۱	۳۱۸۵	۱۴۲۸۶	۲/۵۷
۱۳۷۸	۲	۴۲۷	۱۹۰/۳	۱۱۷/۸	۷۲/۵	-۱۴/۷۴	۱۷۳۷۴	۳۹۴۱	۱۳۴۳۳	۲۳/۷۳
۱۳۷۹	۶	۴۸۷	۱۸۱/۴	۱۲۳	۵۸/۴	-۴/۶۷	۱۹۳۲۶	۴۱۱۹	۱۵۲۰۷	۱۱/۲۴
۱۳۸۰	۴	۵۳۷	۲۹۹/۱	۲۰۹/۸	۸۹/۳	۶۴/۸۸	۲۲۱۰۰	۴۶۰۰	۱۷۵۰۰	۱۴/۳۵

مأخذ: مستخرج از گزارش‌های رسمی وزارت بازرگانی سالهای ۸۰-۱۳۷۰

این تغییرات در مقایسه با تجارت رسمی کشور عملاً مترداف با رشد قابل توجهی در روند مبادلات بازارچه‌های مرزی بوده و موجبات رشد مبادلات مرزی را فراهم آورده است. مشاهده نرخ رشد دوره‌ای ۵۵/۹۷ درصدی مبادله از طریق بازارچه‌های مرزی و ۳/۳۳ درصدی تجارت رسمی کشور طی سالهای ۸۰-۱۳۷۳^۱ (جدول شماره ۱) نشان می‌دهد که در مقطع سالهای ۸۰-۱۳۷۳، با افزایش نرخ تعرفه واردات به کالاها و خدمات در بازرگانی رسمی کشور، عملاً گرایش به انجام معاملات از طریق بازارچه‌های مرزی افزایش یافته^۲ و با استفاده از تسهیلات ویژه دولتی (چه از نظر قوانین و مقررات بازرگانی و

۱. برای اطلاعات بیشتر مراجعه شود به: محمودی، علی (۱۳۸۳)؛ ساختار مبادلاتی بازارچه‌های مرزی و نقش آن در اقتصاد بازرگانی مناطق مرزنشین، طرح پژوهشی پایان یافته، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.

۲. در استدلالهای اکثر مسئولین مربوطه از سهم اندک آنها در تجارت کشور و نقش آنها در توسعه مناطق به عنوان دلیلی جهت فرار از قوانین تجاری کشور یاد شده، به عنوان نمونه مطالعه کنید: بازارچه‌های مشترک مرزی، شماره ۴، عبدالله مدرس، اداره کل بازرگانی استان آذربایجان غربی هسته مطالعات و تحقیقات ۱۳۷۷.

جدول شماره ۲- روند درآمد مالیات بر واردات طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۰

و

۱

>

۵

:

م

ی

۱

ی

۱

ر

۵

ر

ی

۱
ل
/
۵
ر
ص
۵

سال	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
شرح											
مالیات بر واردات	۹۵۲	۱۲۴۵/۳	۱۱۲۳/۴	۱۲۸۴/۲	۱۲۵۰	۲۹۳۴/۳	۴۲۸۹/۱	۴۴۳۲	۵۸۰۵/۱	۷۹۴۸	۱۱۶۳۵
کل مالیات غیر مستقیم ۱	۱۳۶۹/۲	۱۷۸۴/۲	۱۴۴۵/۶	۱۶۳۶/۶	۱۶۶۴/۲	۳۵۸۹/۶	۶۲۹۱/۶	۶۰۱۰/۳	۹۲۴۷/۳	۱۳۲۵۸	۱۵۸۱۰
کل مالیات مستقیم و غیر مستقیم	۲۷۶۵	۳۷۷۶	۴۰۶۱	۵۴۹۱	۷۳۱۳	۱۲۵۶۰/۲	۱۷۳۴۴/۶	۱۸۶۸۷	۲۵۸۳۱/۳	۳۲۸۴۲/۱	-
کل ارزش وارداتی	۹۷۴۹	۱۲۳۱۹	۲۱۴۳۱	۲۲۷۸۵	۱۹۶۳۱	۲۳۹۳۸	۲۴۶۵۴	۲۴۸۹۳	۲۲۲۰۲	۲۵۷۹	۳۰۹۳۵
نرخ متوسط موزون تعرفه ^۲	۹/۸	۱۰/۱	۵/۲	۵/۶	۶/۴	۱۲/۳	۱۷/۶	۱۷/۸	۲۶/۲	۳۲	۳۷/۶
سهم مالیات بر واردات از کل مالیات غیر مستقیم (درصد)	۶۹/۵	۶۹/۸	۷۷/۷	۷۸/۵	۷۵/۱	۸۱/۷	۶۸/۲	۷۳/۷	۶۲/۸	۶۰	۷۳/۶

توضیحات:

- ۱- شامل مالیات بر واردات و مالیات بر مصرف و فروش کالا
- ۲- از سال ۱۳۷۳ نرخ مبنای محاسبه ارزش دلار واردات ۱۷۵۰ ریال بوده است .

-	۲۴/۲	۲۲/۵	۲۳/۷	۲۴/۷	۲۳/۴	۱۷/۱	۲۳/۴	۲۷/۷	۳۳	۳۴/۴	سهم مالیات بر واردات از کل درآمد مالیاتی (درصد)
---	------	------	------	------	------	------	------	------	----	------	--

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، تراز نامه سالهای ۱۳۶۷-۷۹ و سالنامه آمار بازرگانی خارجی ایران سال ۱۳۸۰.

عدم پرداخت عوارض گمرکی و چه به لحاظ تخطی در نوع واردات) و منافع حاصل از آن، مناطق مرزنشین در مقیاس وسیعی به مبادی ورود انواع کالاهای خارجی بدل شده^۱ و^۲ و با این طریق منافع کسانی که تمایل به پرداخت حقوق گمرکی نداشته‌اند تأمین شده است.^۳ اگرچه آثار این مهم از سال ۸۲ با جاری شدن قانون تجمیع عوارض تعدیل یافته، ولی با این حال اسناد موجود نشان می‌دهد که طی این دوره، تجارت از طریق بازارچه‌های مرزی نه تنها در بهبود وضعیت اقتصادی مرزنشینان چندان مؤثر نبوده^۴، بلکه این فرض را نیز تعیین ساخته است که در این راستا درآمدهای گمرکی دولت به نفع تجار، سرمایه‌داران و سایر دست‌اندرکاران غیر بومی مناطق مرزنشین کاهش یافته است.^۵ و لذا، این مقاله کوشش دارد بازتاب خودگستر بازارچه‌های مرزی بر روی درآمدهای گمرکی دولت را با ارائه یک مدل اقتصادسنجی و تخمین آن به روش OLS آزمون نماید.

۲. مبانی نظری تحقیق

بنا بر اصول جاری و توصیه‌های اقتصاد کلان، مجموعه عوامل تأثیرگذار بر درآمدهای گمرکی دولت (مالیات بر واردات) را به دو دسته کلی زیر می‌توان تقسیم کرد:

- ۱- عواملی که بطور غیرمستقیم (از طریق اثرگذاری بر حجم واردات) درآمدهای گمرکی را تحت تأثیر قرار می‌دهند.
- ۲- عواملی که مستقیماً بر روی درآمدهای گمرکی اثر گذارند.

عوامل دسته اول عبارت از عواملی هستند که در صورت اعمال آنها، حجم تحقق یافته

۱. ملاحظاتی پیرامون واردات کالا به کشور، سازمان منطقه آزاد کیش، آبان ۱۳۷۸.

۲. (ارزیابی مبادلات مرزی در اقتصاد کشور) وزارت بازرگانی، اداره صادرات و واردات سال ۱۳۸۰.

۳. فقدان پیمان سپاری ارزی و ثبت سفارش برای کالاهای وارداتی و صادراتی، تخفیف در سود بازرگانی از ۲۰ تا ۳۰ درصد در برخی بازارچه‌ها (بازارچه خرمشهر و آبادان)، معافیت از ۵ در هزار کارمزد، مجاز بودن ورود کلیه اقلام مجاز و مجاز مشروط از طریق بازارچه‌ها جهت مطالعه مراجعه کنید به: ارزیابی مبادلات مرزی در اقتصاد کشور، وزارت بازرگانی، معاونت بازرگانی خارجی سال ۱۳۸۰.

۴. خوفی و الماسی فر (۱۳۷۶)

۵. محمودی (۱۳۷۸)

تجارت دچار تغییر می‌گردد.^۱ در ادبیات اقتصاد کلان^۲ واردات M_t را بصورت تابعی از درآمد ملی حقیقی (Y_t) و قیمت نسبی واردات (PR_t) تعریف شده است. قیمت نسبی واردات عبارت است از:

$$PR_t = \frac{P_M}{P_D}$$

که در آن:

PR_t : قیمت نسبی واردات

P_M : شاخص قیمت واردات

P_D : شاخص قیمت داخلی

بر این اساس است که تابع تقاضای واردات را می‌توان به صورت زیر نوشت:

$$M_t = f(Y_t, PR_t)$$

ولیکن، نتایج مطالعات پریجیت (۱۹۸۷) که برای حدود ۴۰ کشور در حال توسعه تجربه کرده نشان می‌دهد که هیچ رابطه با ثباتی میان واردات و قیمت‌های نسبی وجود ندارد. این مهم بیانگر آن است که علاوه بر قیمت‌های نسبی، عوامل دیگری نیز در تعیین تقاضای واردات کشورها مؤثر می‌باشند که از آن جمله می‌توان به محدودیت‌های کمی اشاره نمود که به عنوان یکی از عوامل مهم تلقی می‌شود. این فرض بر این اصل استوار است که کنترل‌های ارزی، نرخ ارز و محدودیت‌های مقداری بطور مستقیم و غیرمستقیم بر حجم واردات تأثیرگذار بوده و نقش تعیین‌کننده مهمی بر فرآیند تجاری کشورها دارند. بطور کلی، اندازه محدودیت‌های کمی رابطه منفی با دسترسی یک کشور به ارز دارد، از این رو عموماً ذخایر یا دریافت‌های ارزی به عنوان جانشین محدودیت‌های ارزی بطور

۱. از آنجایی که کالاهای صادر شده مشمول وصول هیچ گونه وجهی تحت عنوان حقوق و عوارض گمرکی نشده حتی برای برخی کالاها یارانه صادراتی نیز پرداخت می‌شود لذا در بحث مورد نظر فقط متغیر واردات مورد بحث قرار گرفته است.

۲. برانسون (۱۳۸۲)

مستقیم در معادله تقاضای واردات لحاظ می‌شود.^۱ تجزیه و تحلیل هم انباشتگی برای الگوی استاندارد تقاضای واردات در اقتصاد ایران نیز حاکی از آنست که درآمد حقیقی (Y_t) و قیمت‌های نسبی واردات (PR_t) به تنهایی قادر نیستند نوسانات واردات را در طی دوره نمونه توضیح دهند.^۲

نتیجه فوق در واقع دور از انتظار نبوده و نشان می‌دهد که سیاستگذاران اقتصادی به هنگام افزایش محدودیت‌های ارزی، با تغییرات نرخ ارز واردات را کنترل می‌کنند و لذا به منظور لحاظ کردن کنترل‌های وارداتی در الگوی تقاضای واردات، شایسته است به پیروی از ادبیات موضوع، متغیر ذخایر ارزی (نظام بانکی) نسبت به واردات (R_t) به عنوان جایگزینی از اثرات یاد شده مورد استفاده قرار گیرد.^۳ براساس این یافته‌ها، تابع تقاضای واردات در کشورهای در حال توسعه مانند (ایران) را می‌توان بصورت زیر تعریف کرد:

$$M_t = f(Y_t, PR_t, R_t)$$

که در آن:

M_t : حجم واردات

Y_t : درآمد ملی حقیقی

PR_t : قیمت نسبی واردات

R_t : نسبت ذخایر ارزی به واردات

بنابراین در یک نگرش جامع، مجموعه عوامل (متغیرهایی) که بطور غیرمستقیم (از طریق اثرگذاری بر حجم واردات) درآمدهای گمرکی را تحت تأثیر قرار می‌دهند عبارتند از: نسبت ذخایر ارزی به واردات (R_t)، درآمد ملی حقیقی (Y_t) و قیمت نسبی واردات (PR_t).

متغیرهای دسته دوم که مستقیماً درآمدهای گمرکی را تحت تأثیر قرار می‌دهند عبارتند از:

۱. ابریشمی (۱۳۸۰)

۲. همان منبع

۳. همان منبع

- الف: حجم واردات (M_i)
 ب: نرخ‌های تعرفه (TC_i)^۱
 ج: نرخ سود بازرگانی (PC_i)^۲
 د: نوع کالاهای وارداتی (KG_i)
 ه: واردکننده کالا (IMR_i)

اثرگذاری متغیرهای حجم واردات (M_i)، نرخ‌های تعرفه (TC_i) و نرخ سود بازرگانی (PC_i) بر روی درآمدهای گمرکی بسیار مهم تلقی می‌شود. زیرا درآمدهای گمرکی درصدی از ارزش واردات بشمار می‌رود که براساس نرخ‌های تعرفه و سود بازرگانی دریافت شده است.

لکن از آنجا که در ایران برخی از کالاها از پرداخت عوارض معافند^۳ و برخی از واردکنندگان نیز کالاهای مورد نیاز خود را بدون پرداخت عوارض وارد می‌نمایند،^۴ درآمدهای گمرکی به نسبت افزایش و یا کاهش این عوامل متغیر است.

بنابراین اگر حجم واردات در اثر افزایش واردات این نوع کالاها و یا افزایش حجم واردات این واردکنندگان افزایش یابد؛ نه تنها موجب افزایش درآمدهای گمرکی نخواهد شد، بلکه موجبات کاهش آن را نیز فراهم خواهد آورد. همچنین اگر حجم واردات در اثر

۱. نرخ‌های تعرفه درصدی از ارزش کالاهای وارداتی براساس کدهای تعرفه‌ای توسط گمرک دریافت می‌شود.

۲. درصدی از ارزش کالاهای وارداتی که برطبق قوانین تجاری مصوب دولت در گمرکات از واردات کشور دریافت می‌شود.

۳. بر طبق مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲، کالاهایی چون گندم، سموم ضد آفت و ... مطابق معافیت بموجب جدول تعرفه گمرکی از پرداخت عوارض گمرکی معافند.

۴. بر طبق قوانین و مقررات صادرات و واردات و تحت عنوان معافیت به موجب قانون خاص، خیلی از ارگان‌های دولتی از پرداخت عوارض گمرکی معافند که از جمله می‌توان به: معافیت گمرکی تجهیزات نظامی؛ معافیت گمرکی شرکت‌های هواپیمایی، معافیت گمرکی شیلات، معافیت وزارت نفت (کالاهایی که جهت عملیات اکتشاف، استخراج و توسعه خطوط لازم است) و معافیت سازمان تأمین اجتماعی اشاره کرد.

کاهش واردات عوامل یاد شده کاهش یابد، تغییری در درآمدهای گمرکی ایجاد نخواهد شد. پس بسته به اینکه چه حجمی از واردات به این کالاها یا واردکنندگان آنها تخصیص می‌یابد، اثرات متفاوتی بر درآمدهای گمرکی خواهد داشت.^۱

با توجه به مجموعه عوامل یاد شده و تأثیر (مستقیم و غیرمستقیم) آنها بر فرآیند درآمدهای گمرکی، تابع درآمدهای گمرکی را به صورت زیر می‌توان تحریر کرد:

$$TRI_t = f(\bar{M}_t, \bar{PC}_t, \bar{TC}_t, \bar{KG}_t, \bar{IMR}_t, \tilde{Y}_t, \tilde{R}_t, \tilde{PR}_t)$$

که:

- نشاندهنده مجموعه عوامل دسته دوم (عوامل مستقیم)
- ~ نشاندهنده مجموعه عوامل دسته اول (عوامل غیرمستقیم)
- TRI_t : حجم (ارزش) درآمدهای گمرکی دولت (مالیات بر واردات)
- M_t : حجم (ارزش) واردات
- TC_t : نرخ تعرفه
- PC_t : نرخ سود بازرگانی
- KG_t : نرخ کالای وارداتی بر حسب معافیت‌های گمرکی
- IMR_t : واردکننده کالا
- Y_t : درآمد ملی حقیقی
- R_t : نسبت ذخائر ارزی به واردات
- PR_t : قیمت نسبی واردات

ولکن، از بین چهار متغیر تعریف شده M_t ، Y_t ، R_t و PR_t فقط M_t در مدل لحاظ شده و بقیه موارد حذف گردیده‌اند. زیرا همانطور که در مباحث پیشین آمد، واردات (M_t) تابعی

۱. در برآورد مدل حاضر، به دلیل فقدان اطلاعات مربوط به KG_t و IMR_t (نوع کالاهای وارداتی و واردکنندگان کالا بر حسب معافیت گمرکی) الزاماً این دو متغیر از مدل حذف شده‌اند. در صورتی که اطلاعات این دو متغیر در دسترس می‌بود، جا داشت سهم کالاهای معاف از عوارض گمرکی به مأخذ کل واردات را به عنوان نماینده KG_t و IMR_t از نسبت واردکنندگان معاف از پرداخت عوارض به کل واردات استفاده کنیم.

از سه متغیر دیگر یعنی Y_t و R_t و PR_t می‌باشد:

$$M_t = f(R_t, Y_t, PR_t)$$

لحاظ کردن همه متغیرها در مدل باعث بروز پدیده همخطی بین M_t و سه متغیر دیگر شده و تجزیه تأثیر انفرادی هر یک از متغیرها بر متغیر وابسته را مانع می‌شود. همچنین پدیده همخطی بین متغیرهای مدل احتمال بزرگتر شدن انحراف معیار ضرایب تخمین زده شده را موجب می‌گردد و با بزرگتر شدن فاصله اطمینان و افزایش خطای نوع دوم احتمال پذیرش یک فرضیه غلط افزایش می‌یابد. نتیجه آنکه تابع TRI_t (درآمدهای گمرکی) را به صورت زیر می‌توان تحریر کرد:

$$TRI_t = f(M_t, PC_t, TC_t)$$

حال با توجه به این که هدف این تحقیق بررسی اثر واردات از طریق مبادلات مرزی بر روی درآمدهای گمرکی دولت است، کل واردات در دو مقوله مشخص به شکل زیر تفکیک گردیده:

$$M_t = IM_t + BIM_t$$

که در آن:

M_t : حجم واردات کل

IM_t : حجم واردات بدون بازارچه‌های مرزی

BIM_t : حجم واردات بازارچه‌های مرزی است. که با توجه به محدودیت فوق، تابع TRI

تغییر یافته و بصورت زیر تعریف شده است:

$$TRI_t = f(IM_t, BIM_t, PC_t, TC_t)$$

۳. جامعه آماری و داده‌های مورد نیاز

در این مطالعه، از آمارهای فصلی دوره زمانی ۱۳۸۰:۳-۱۳۷۳ استفاده شده، آمارهای فصلی مربوط به متغیرهای مالیات بر واردات (TRI_t); واردات (M_t); و نرخ‌های تعرفه و

سودبازرگانی (PC_i, TC_i) (براساس روشی که در ادامه ذکر خواهد شد) از مجله بانک مرکزی استخراج شده و اطلاعات آماری مربوط به واردات بازارچه‌ها (BIM_i) از گزارش‌های رسمی وزارت بازرگانی، معاونت بازرگانی خارجی تأمین شده است. و بالاخره آمار مربوط به واردات بازارچه‌ها (BIM_i) که به صورت سالیانه بوده با استفاده از روش‌های اقتصادسنجی که برای فصلی کردن داده‌های سالیانه کاربرد دارد به صورت زیر شکسته شده است:

$$BIM_{ij} = \frac{M_{ij}}{M_i} BIM_i$$

$i: 1373, \dots, 1380$

$j: 1, 2, 3, 4$

در رابطه فوق:

BIM_{ij} : حجم واردات بازارچه‌ها در سال i ام فصل j ام

M_{ij} : حجم واردات کل فصل j ام در سال i ام

M_i : حجم واردات کل در سال i ام

BIM_i : حجم واردات بازارچه‌ها در سال i ام است.

با توجه بر اینکه محاسبه میانگین موزون نرخ‌های تعرفه و سود بازرگانی (PC_i و PC_{ij}) به علت حجم بالا و تنوع زیاد آن‌ها برای کالاهای مختلف بسیار وقت‌گیر و زمان‌بر می‌باشد، تقریبی از میانگین موزون نرخ‌های تعرفه و سودهای بازرگانی بصورت زیر محاسبه شده و مورد استفاده قرار گرفته است:

$$PC_{ij} = \frac{TRPC_{ij}}{M_{ij}}$$

$$TC_{ij} = \frac{TRTC_{ij}}{M_{ij}}$$

$i: 1372, \dots, 1380$

$j: 1, 2, 3, 4$

در رابطه فوق:

PC_{ij} : تقریبی از میانگین موزن و نرخ‌های سود بازرگانی سال نام فصل زام

TC_{ij} : تقریبی از میانگین موزون نرخ‌های تعرفه گمرکی سال نام فصل زام

$TRPC_{ij}$: کل درآمد حاصل از سود بازرگانی در سال نام فصل زام^۱

$TRTC_{ij}$: کل درآمد حاصل از تعرفه گمرکی در سال نام فصل زم

M_{ij} : حجم کل واردات در سال نام فصل زام

نظر بر اینکه آمارهای فصلی تفکیک شده مربوط به دو متغیر $TRPC_{ij}$ و $TRTC_{ij}$ (درآمد حاصل از سود بازرگانی و تعرفه گمرکی) در دسترس نبوده و آمارهای فصلی در دسترس (موجود) عمدتاً به صورت حاصل جمع دو متغیر $(TRPC_{ij} + TRTC_{ij})$ قابل بهره‌برداری بوده‌اند، با علم بر اینکه ادغام متغیرهای (PC, TC) بصورت $NTariff$ ترجیح‌پذیر بوده و ضریب آنها برابر و یا تقریباً برابر می‌باشد، در این مطالعه بجای (PC, TC) از نرخ موزون تعرفه استفاده شده است. با این حال فقدان آمارهای تفکیک شده این دو متغیر (PC, TC) به صورت فصلی فرآیند تحقیق را بر آن داشته است که به ناچار از متغیر جدید $NTariff$ که به صورت زیر تعریف می‌شود، استفاده شود:

$$NTariff_{ij} = \frac{TRPC_{ij} + TRTC_{ij}}{M_{ij}}$$

$i: 1373, \dots, 1380$

$j: 1, 2, 3, 4$

که در آن:

$NTariff_{ij}$: تقریبی از نرخ‌های موزون تعرفه و سود بازرگانی در سال نام فصل زام

$TRPC_{ij}$: کل درآمد حاصل از تعرفه گمرکی در سال نام فصل زام

$TRTC_{ij}$: کل درآمد حاصل از سود بازرگانی در سال نام فصل زام

M_{ij} : حجم واردات در سال نام فصل زام

۱. آمارهای سالیانه این دو متغیر $(TRPC_{ij}, TRTC_{ij})$ به تفکیک در مجله بانک مرکزی موجود است، لکن آمارهای فصلی به صورت حاصل جمع این دو ارائه شده واز آنجا که آمار تفکیک شده به صورت فصلی در دسترس نیست به همین علت همانطور که در ادامه توضیح خواهیم داد از متغیر جدید $NTariff$ استفاده شده است.

۴. پردازش مدل

در مبحث معرفی مدل، درآمدهای گمرکی (مالیات بر واردات) چنانچه ملاحظه شد به صورت تابع زیر معرفی شده است:

$$TRI_t = f(IM_t, BIM_t, PC_t, TC_t)$$

لکن با توجه به مباحث نظری ارائه شده در بخش جامعه آماری و داده‌های مورد نیاز، ترکیب دو متغیر PC_t و TC_t به صورت متغیر جدید ($NTariff_t$)، تابع مورد نظر بصورت زیر تحریر شده:

$$TRI_t = f(IM_t, BIM_t, NTariff_t)$$

و بالاخره فرم نهایی شده مدل جهت تخمین به شکل زیر درآمده است:

$$TRI_t = \alpha_0 + \alpha_1 IM_t + \alpha_2 BIM_t + \alpha_3 NTariff_t + U_t \quad (1)$$

نتایج حاصل از تخمین مدل یاد شده با استفاده از روش OLS به صورت زیر می‌باشد:

$$TRIM = -329.2 + 0.097 IM_t - 1.57 BIM_t + 17.5 NTariff_t + 1.22 AR(1)$$

$$t: \quad -0.62 \quad 0.78 \quad -0.107 \quad 1.63 \quad 7.18$$

$$prob: \quad 0.53 \quad 0.44 \quad 0.91 \quad 0.11 \quad 0.000$$

$$R^2: \quad 0.808$$

$$\bar{R}^2: \quad 0.77$$

$$D.W: \quad 2.35$$

$$F - Statistics: \quad 26.32$$

$$prob(F - Statistics): \quad 0.00$$

نتایج برآورد مدل نشان می‌دهد، نسبت‌های (t) برای کلیه متغیرها بجز متغیر $NTariff_t$ کمتر از یک برآورد شده و همه آنها در سطح احتمال ۹۰ درصد بی‌معنی می‌باشند. در حالیکه R^2 و \bar{R}^2 (تعدیل شده) در سطح بالایی قرار دارند. از سوی دیگر آماره F نیز بسیار بالا و معنی‌دار می‌باشد. لکن از آنجا که احتمال می‌رود نتایج بدست آمده از وجود پدیده همخطی بین متغیرهای مدل حادث شود، در طراحی مدل نهایی از مدل لگاریتمی زیر

۱. نتایج در جدول شماره ۷ ضمیمه آمده است.

استفاده شده است:^۱

$$LTRI_t = \beta_0 + \beta_1 LIM_t + \beta_2 LBIM_t + \beta_3 LNTariff_t + U_t \quad (2)$$

و بالاخره با بهره‌گیری از مدل لگاریتمی فوق به عنوان مدل نهایی این تخمین، پایایی متغیرهای آن، با استفاده از تست ADF^۲ مورد بررسی قرار گرفت که نتایج حاصل در جدول (۳) آمده است:^۳

جدول ۳- نتایج حاصل از آزمون ریشه واحد، روش ADF

متغیر	وقفه بهینه	آماره ADF	مقادیر بحرانی در سطح ۵ درصد	وضعیت پایایی	متغیر	وقفه بهینه	آماره ADF	مقادیر بحرانی در سطح ۵ درصد	وضعیت پایایی
LTRI _t	۲	-۲/۶۷	-۳/۵۷	غیر پایا	DLTRI _t	۱	-۲/۸	-۱/۹۵	پایا
LIM _t	۶	-۱/۸۳	-۳/۶	غیر پایا	DLIM _t	۱	-۵/۸۴	-۱/۹۵	پایا
LBIM _t	۰	-۰/۸۵	-۱/۹۵	غیر پایا	DLBIM _t	۳	-۴/۶۳	-۱/۹۵	پایا
LNTariff	۱	-۲/۸	-۳/۶	غیر پایا	DLNTariff _t	۱	-۴/۴۸	-۱/۹۵	پایا

مأخذ: مستخرج از محاسبات انجام شده

همانطوریکه در جدول مشاهده می‌شود، کلیه متغیرها در سطح تفاضل مرتبه اول پایایی باشند (همگی I(1) هستند).

تست پایایی متغیرهای مدل شماره (۲) نیز که با استفاده از روش OLS تخمین زده شده، (جدول شماره ۸ ضمیمه) رابطه تعادلی بین متغیرها را مورد تأیید دارد، ولی آماره D.W (دوربین واتسون) در سطح نسبتاً پایین این مدل (D.W = ۱/۳۷) همچنین تجربیات حاصل از رسم نمودار^۴ اجزاء اخلاص^۵ بیانگر وجود همبستگی بین اجزاء اخلاص مدل می‌باشد. لذا به منظور حصول اطمینان بیشتر خود همبستگی بین اجزاء اخلاص بار دیگر با استفاده از تست

۱. همان منبع.

2. Augmented Dickey- Fuller

۳. نتایج ذکر شده در جدول یک در جداول ضمیمه ۳-۱، ۴-۱، ۵-۱، ۶-۱ آمده است.

4. Correlogram

۵. مراجعه شود به نمودار حاصل در جدول شماره ۹ ضمیمه.

LM^۱ آزمون و مورد تأیید قرار گرفته است.^۲

جهت رفع خود همبستگی اجزاء اخلاص، مدل مورد نظر نهایتاً با توجه به نمودار^۳ (جدول شماره ۹ ضمیمه) و اضافه کردن یک متغیر AR(1) و یک متغیر MA(1) مورد آزمون مجدد قرار گرفته است. (مراجعه شود به جدول شماره (۱۱) ضمیمه) ولی از آنجا که ضریب متغیر MA(1) بی‌معنی بوده از مدل حذف و مدل نهایی با وارد کردن AR(1) تخمین زده شده است که نتایج حاصل به شرح زیر برآورد می‌گردد:^۴

$$LTRI_t = -0.37 + 0.089 LBM_t + 0.62LIM_t + 0.71LNTariff_t + 0.88AR(1)$$

$$t: -0.168 \quad 2.2 \quad 2.8 \quad 5.5 \quad 7.2$$

$$prob: 0.867 \quad 0.037 \quad 0.0095 \quad 0.00 \quad 0.00$$

$$R - Squared: 0.952$$

$$AdjustedR - Squared: 0.945$$

$$Durbin - Watson Stat: 2.001$$

$$F - Statistic: 131$$

$$prob(F - Statistic): 0.00$$

گفتنی است که بعد از تخمین نهایی مدل، وجود خود همبستگی و واریانس ناهمسانی مدل با استفاده از تست‌های LM^۵ و White^۶ مورد بررسی قرار گرفت که بدین ترتیب عدم خود همبستگی و واریانس ناهمسانی مورد تأیید قرار می‌گیرد.^۷ (جدول شماره ۱۳ و ۱۴ ضمیمه) به هر حال، نتایج بررسی نشان می‌دهد که کلیه ضرائب، بجز عرض از مبدأ، در سطح ۹۵ درصد معنی‌دار می‌باشند و علامت کلیه آنها مطابق تئوری است.

شرط اینکه رگرسیون مورد نظر کاذب نباشد، لازم است ترکیب خطی این متغیرها

1. Breusch- Godfrey Serial correlation LM test

۲. مراجعه شود به جدول شماره ۱۰ ضمیمه

3. Correlogram of Residuals squared

۴. نتایج در جدول شماره ۱۲ ضمیمه آمده است.

5. Breusch- Godfrey Serial Correlation LM test

6. White Heteroskedasticity test

۷. نتایج در جداول شماره ۱۳، ۱۴ و ۱۵ آمده است. علاوه بر بررسی خودهمبستگی و واریانس

ناهمسانی لازم است به منظور جلوگیری از کاذب بودن رگرسیون هم‌انباشتگی، متغیرها بطور جدی

مورد بررسی قرار بگیرد. برای این منظور در جدول ضمیمه با استفاده از آزمون فیلیپس - پرون

متغیرهای مورد نظر مجدداً مورد بررسی قرار گرفته و نشان می‌دهد که رگرسیون کاذب نیست.

دارای پسماند پایا باشند. جهت بررسی پایایی ترکیب خطی این متغیرها در ضمیمه آزمون ADF انجام شده است. نتایج این آزمون نشان می‌دهد که رگرسیون مورد نظر کاذب نیست. (جدول شماره ۱۵)

۵. تفسیر نتایج و یافته‌ها

به اعتبار نتایج حاصل از یافته‌ها، ضریب متغیر $LBIM_t$ (حجم واردات بازارچه‌ها)، $0/089$ برآورد شده است. این بدان معنی است که یک درصد افزایش در واردات بازارچه‌ها، به میزان $0/089$ درصد درآمدهای گمرکی دولت را افزایش می‌دهد، در حالیکه ضریب LIM_t (حجم واردات بدون بازارچه‌ها)، $0/62$ برآورد شده، یعنی یک درصد افزایش واردات از طریق کانال‌های رسمی کشور (بدون بازارچه‌ها) به میزان $0/62$ درصد درآمدهای گمرکی را افزایش می‌دهد.

به بیان دیگر اگر کل واردات کشور یک درصد افزایش یابد، این افزایش بسته به اینکه از کانال‌های رسمی یا از طریق بازارچه‌های مرزی وارد کشور شود، می‌تواند اثرات متفاوتی را به روی درآمدهای گمرکی دولت پدید آورد، بطوریکه اگر حجم تعریف شده واردات بعوض کانال‌های رسمی از طریق بازارچه‌های مرزی وارد کشور شود به میزان $0/53$ درصد درآمدهای گمرکی دولت را کاهش خواهد داد، زیرا اگر این یک درصد افزایش از طریق کانال‌های رسمی کشور صورت بگیرد، درآمدهای گمرکی را به میزان $0/62$ درصد و اگر از طریق بازارچه‌ها وارد کشور شود به میزان $0/089$ درصد درآمدهای گمرکی را افزایش خواهد داد که تفاضل این دو رقم $-0/053$ ($-0/053 = 0/62 - 0/089$) می‌باشد.

به هر حال، این میزان کاهش در درآمدهای گمرکی دولت که در صورت جهت‌دهی مبادلات رسمی به کانال مبادلات مرزی صورت خواهد گرفت، با توجه به واقعیات موجود در قوانین و مقررات مطروحه و تبصره‌های پیوست آئین‌نامه مبادلات مرزی که دولت تخفیف‌های تعرفه‌ای و سود بازرگانی قابل توجهی را برای این مراکز در نظر گرفته قابل توجه است. در واقع عوامل تأثیرگذار این سازوکار متعدد است:

۱- برخی از بازارچه‌ها از تخفیف ۲۰ الی ۳۰ درصدی در پرداخت حقوق گمرکی برخوردارند (از آن جمله به بازارچه‌های خرمشهر و آبادان می‌توان اشاره کرد).^۱

۲- مطابق مفاد آئین‌نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۷۳/۱/۱۴ هیأت وزیران، مردم مرزنشین و سایر کسانی که به مقتضای شغل خود در مرزهای سیاسی کشور رفت و آمد دارند، می‌توانند از تسهیلات و معافیت‌های گمرکی برای ورود کالا برخوردار باشند. ارزش و نوع این تسهیلات و معافیت‌های گمرکی بر حسب موقعیت ژئوپولیتیکی مناطق، نوع بازارچه‌ها تأسیس یافته و مصوب‌های متعلق بر آنها متفاوت است.

۳- براساس آئین‌نامه مبادلات مرزی، هر مرزنشینی مشخصاً برای یک دوره سالانه دارای سهمیه معینی در وارد کردن کالای مورد نیاز است که می‌تواند با دریافت معافیت کامل و یا تخفیف‌های ویژه گمرکی اقدام نماید.^۲

۴- مطابق ماده ۱۵ آئین‌نامه مصوب ۷۳/۱/۱۴ هیأت وزیران، تعاونی‌های متعدد مرزنشین و اعضای چند ده هزار نفری آنها در استان‌های مرزنشین کشور، می‌توانند با استفاده از تسهیلات و معافیت‌های گمرکی، کالاهای مورد نیاز خود را به عنوان تأمین نیاز مرزنشینان وارد نمایند این تعاونی‌ها معمولاً مازاد نسبتاً زیاد کالاهای وارد شده را به سایر استان‌های کشور صادر می‌نمایند.

۵- تردد روزانه هزاران نفر در گروه‌های چند نفری به سرپرستی واسطه‌ها و دلالان که با استفاده از گذرنامه‌های مرزی به برون و یا درون آوردن کالاها^۳ اشتغال دارند، نوع دیگری از پیمال شدن درآمدهای گمرکی است.

۶- مضافاً بر اینکه، سهم قابل توجهی از واردات مناطق مرزنشین از طریق کالای همراه مسافر صورت می‌گیرد. بدیهی است اینگونه کالاها فاقد هر گونه

۱. سازمان بازرسی کل کشور؛ تحلیلی پیرامون وضعیت بازارچه‌های مرزی کشور، ۱۳۷۸

۲. وزارت بازرگانی، معاونت بازرگانی خارجی، ارزیابی مبادلات مرزی در اقتصاد کشور، سال ۱۳۸۰.

۳. سازمان منطقه آزاد کیش؛ ملاحظاتی پیرامون واردات کالا به کشور، سال ۱۳۸۰.

عوارض گمرکی است.^۱

۷- وجود مناطق همجوار مانند بازار اکثر کشورهای همسایه (ترکیه، عراق، کشورهای جنوبی خلیج فارس، آذربایجان و ترکمنستان) که به انواع کالاهای لوکس با قیمت ارزان دسترسی داشته و علی‌رغم محدودیت ورود آنها، بازار مصرف قابل توجهی در ایران دارند، عامل عمده‌ای در تشویق مبادلات مرزی و تضعیف درآمدهای گمرکی است.

۸- اعطای تسهیلات قانونی با تخفیف‌های ویژه ورود کالا به فرد فرد مرزنیسان، ملوانان، فروشگاههای تعاونی و مسافرین مرزی، خود انگیزه مهمی در ترغیب توسعه لگام گسیخته مبادلات مرزی و ناپیده انگاشتن درآمدهای گمرکی بشمار می‌رود.

۹- چنانچه توسعه مبادلات مرزی با کاهش تعرفه‌های گمرکی همراه باشد، درآمدهای مالیاتی دولت (غیرمستقیم) از ناحیه واردات و سایر منابع مرتبط با بازرگانی خارجی کاهش خواهد یافت.

۱۰- در حالیکه مسئله بازسازی اقتصادی کشور برای برنامه‌های تدوین شده بخصوص در زمینه واردات مطرح است، توسعه مبادلات مرزی در شکل کنونی خود می‌تواند سیاست‌های وارداتی کشور را از اهداف پیش‌بینی شده دور سازد و تمایل عمده به الگوی مصرف کالاهای خارجی ایجاد گردد.

علیرغم همه این مسائل در تحلیل نحوه اثرگذاری تخفیف‌های ویژه که در برخی از بازارچه‌ها مرسوم است، ضرائب مربوط به نرخ تعرفه‌ها و سود بازرگانی (LNTariff) نیز از چشم انداز مالیات بر واردات قابل توجه است. زیرا همچنانکه یک درصد افزایش در این نرخ‌ها، ۰/۷۱ درصد درآمدهای گمرکی را افزایش می‌دهد، یک درصد کاهش در مقدار آنها نیز اثر معکوس بر درآمدهای گمرکی داشته و به میزان ۰/۷۱ درصد، درآمدهای گمرکی را کاهش می‌دهد. بنابراین همانطوریکه از ضریب (LNTariff) نیز پیدا است. هر گونه تخفیف در نرخ‌های تعرفه و سود بازرگانی مشخصاً اثرات منفی بر درآمدهای

۱. سازمان منطقه آزاد کیش؛ همان اثر

گمرکی دولت خواهد داشت.

جمع‌بندی و ملاحظات

در هر حال، فعالیت‌های مبادلاتی در مرزهای کشور به شیوه کنونی و توسعه روزافزون آن در مناطق مرزنشین عواقب ناخوشایندی را بر درآمدهای مالیاتی و تجارت رسمی کشور در پی دارد. از آنجا که درآمدهای مالیاتی بعد از بخش نفت، یکی از عمده منابع تأمین کننده مخارج دولت به شمار می‌رود، لزوم یک بازنگری جدی در قوانین و آئین‌نامه‌های مبادلات مرزی جهت جلوگیری از انهدام درآمدهای گمرکی و تضعیف بازرگانی رسمی کشور یک امر حیاتی است و لذا توصیه می‌شود:

۱- مبادلات مرزی با رعایت قوانین و مقررات بازرگانی کشور صرفاً به حمایت از حقوق پيله‌وران مرزنشین و بصورت محدود و غیر قابل انتقال، طراحی و اجرا شود.

۲- از آنجا که در شرایط کنونی، بسیاری از مناطق مرزنشین فاقد شرایط لازم برای انجام مبادلات مرزی بوده و مبادلات صرفاً بدلیل وجود حاشیه سود برای برخی از کالاها در مناطق فرامرزی صورت می‌گیرد، توصیه آن است که، استراتژی مبادلات مرزی و ترکیب کالاهای مورد مبادله، لزوماً بر پایه مزیت نسبی مناطق سیاستگذاری شود.

۳- از آنجا که هر گونه تخفیف در نرخ‌های تعرفه و سود بازرگانی به نفع مناطق مرزنشین تثبیت نشده و اثرات منفی بر بازرگانی رسمی کشور و درآمدهای گمرکی دولت دارد، توصیه می‌شود به منظور توسعه راستین مبادلات مرزی، کمک‌های مالی به مردم مرزنشین در فرم ایجاد تأسیسات مالی و اعتباری جایگزین شود.

منابع

۱. آیین‌نامه اجرایی بازارچه‌های مرزی، مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۱.
۲. ابریشمی، حمید (۱۳۸۰)؛ «تابع تقاضای واردات در ایران با رویکرد نوین»، پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۲۰، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران، صفحات ۱-۳۰.
۳. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ترازنامه سالهای ۱۳۷۸-۷۹.
۴. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، درآمدهای اقتصادی سالهای ۱۳۷۸-۷۹.
۵. خوفی، منوچهر الماسی و علاالدین (۱۳۷۶)؛ «کندکاوی در آثار اقتصادی اجتماعی بازارچه‌های مرزی»، هسته مطالعات و تحقیقات سازمان کل بازرگانی استان آذربایجان غربی.
۶. دامودار گجراتی (۱۳۷۸)؛ مبانی اقتصادی سنجی، مترجم: دکتر حمید ابریشمی، جلد دوم، انتشارات دانشگاه تهران.
۷. سازمان بازرسی کل کشور، تحلیلی پیرامون وضعیت بازارچه‌های مرزی کشور، ۱۳۷۸.
۸. سازمان بازرگانی کل کشور، دفتر بررسیهای اقتصادی، تحلیلی پیرامون بازارچه‌های مرزی کشور، ۱۳۷۸.
۹. سازمان منطقه آزاد کیش؛ ملاحظاتی پیرامون واردات کالا به کشور، آبان ۱۳۷۸.
۱۰. کتب قوانین مقررات صادرات و واردات ۱۳۸۰ و ... و ۱۳۷۲.
۱۱. محمودی، علی (بهار ۱۳۷۸)؛ «بررسی موانع و مشکلات بازارچه‌های مرزی: مطالعه موردی مناطق شمال و شمالغرب ایران»، پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۱۰، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران صفحات ۶۲-۵۳.
۱۲. مدرس مطلق، عبدالله (۱۳۷۷)؛ بازارچه‌های مشترک مرزی، هسته مطالعات و تحقیقات اداره کل بازرگانی استان آذربایجان غربی، شماره ۴.
۱۳. منطقه آزاد تجاری کیش، تحلیلی پیرامون واردات کالا به کشور، ۱۳۸۰.
۱۴. نوفرستی، محمد (۱۳۷۸)؛ ریشه واحد و همجمعی در اقتصاد سنجی، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.

۱۵. وزارت بازرگانی، اداره صادرات و واردات؛ ارزیابی مبادلات مرزی در اقتصاد کشور، ۱۳۸۰.

15. Ackley Ogutu, C. (1995); "Methodologies for Estimating monomial Cross – Border Trade in Eastern and Southern Africa", SD Pagination Series, office of Sustainable Development Bureau for Africa, USAID.
16. Sam Katahaazi (1998); the import of mfonmal Cross – Border Trade on Food Security and Revenue : the Station uquxda/ Kenya Bender.

جدول ۱ - آمارهای فصلی متغیرها به میلیون دلار (به درصد NTARIFF)

جدول شماره ۲- لگاریتم متغیرهای جدول شماره یک

جدول شماره ۳- بررسی وضعیت پایایی متغیر LNTRIM

جدول شماره ۱-۳- بررسی وضعیت پایایی متغیر LNTRIM

جدول شماره ۴- بررسی وضعیت پایایی متغیر LIM

جدول شماره ۱-۴- بررسی وضعیت پایایی متغیر LIM

جدول شماره ۵ - بررسی وضعیت پایایی متغیر LBIM

جدول شماره ۱-۵- بررسی وضعیت پایایی متغیر LBIM

جدول شماره ۶- بررسی وضعیت پایایی متغیر LNTARIFF

جدول شماره ۶۱ - بررسی وضعیت پایایی متغیر LNTARIFF

جدول شماره ۷- تخمین مدل بر روی سطح متغیرها

جدول شماره ۸ - تخمین مدل لگاریتمی

جدول شماره ۹- نمودار خود همبستگی بین اجزاء اخلاص برای مدل برآورد شده
در جدول شماره (۸)

جدول شماره ۱۰- تست خود همبستگی بین اجزاء اخلاص برای مدل برآورد شده
در جدول (۸)

جدول شماره ۱۱ - رفع خود همبستگی از مدل برآورد شده
در جدول (۸) با افزودن $AR(1)$ و $MA(1)$

جدول شماره ۱۲- حذف MA(1) از مدل برآورد شده در جدول (۱۱)

جدول شماره ۱۳- تست خود همبستگی مرتبه اول بین اجزاء اخلاص برای مدل
برآورد شده در جدول شماره (۱۲)

جدول شماره ۱۴- بررسی واریانس ناهمسانی اجزاء اخلاص مدل برآورد شده
در جدول شماره (۱۲)

جدول شماره ۱۵- بررسی پایایی ترکیب خطی متغیرها
(پسماند برآورد جدول شماره ۱۲)